

ȘCOALA NAȚIONALĂ DE STUDII
POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

CRIZA IDEOLOGICĂ A STÂNGII EUROPENE POST-2008:

*Declinul, transformarea și criza stângii europene în contextul hegemonic neoliberal al
Europei post-comuniste*

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Andrei ȚĂRANU

Doctorand:

Drd . Vlad BUJDEI-TEBEICA

Bucuresti 2022

CUPRINS

CUPRINS	1
CAPITOLUL 1- INTRODUCERE	Error! Bookmark not defined.
Structura studiului	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL 2 – CADRUL TEORETIC	Error! Bookmark not defined.
Definirea stângii	Error! Bookmark not defined.
Ideologie	Error! Bookmark not defined.
Provocări ale definirii clivajului dreapta-stânga drept libertate vs egalitate	Error! Bookmark not defined.
Legitimitatea tradiției și procesul de emancipare	Error! Bookmark not defined.
Dezvoltarea istorică a stângii	Error! Bookmark not defined.
Tradiția marxistă	Error! Bookmark not defined.
Originile de dreapta ale neoliberalismului	Error! Bookmark not defined.
Hegemonie în economia mondială capitalistă	Error! Bookmark not defined.
Relația dintre centru și periferie în economia mondială capitalistă	Error! Bookmark not defined.
Teoria crizei: economie, democrație și ideologie	Error! Bookmark not defined.
Definirea populismului	Error! Bookmark not defined.
Populism central și populism periferic	Error! Bookmark not defined.
Puncte comune între populism și stânga	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL 3 - DECLINUL	Error! Bookmark not defined.
Contextul ideologic global al Războiului Rece	Error! Bookmark not defined.
Originile ideologice ale conflictului anglo-american-sovietic	Error! Bookmark not defined.
Revenirea anilor 70 la liberalismul clasic	Error! Bookmark not defined.
Reconstrucția Europei de după cel de-al Doilea Război Mondial	Error! Bookmark not defined.
Momentul 1989	Error! Bookmark not defined.
Rămășițele postcomuniste ale stângii europene	Error! Bookmark not defined.
Rolul Partidului Socialiștilor Europeni în diluarea stângii	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.

CAPITOLUL 4 - TRANSFORMAREA

Proiectul neoliberal în context post-comunist
Economia integrării europene
Centrismul social-democrat și alternativa „A treia cale”
Reconfigurarea axei ideologice
Variatăți de „stânga”
Noua stângă și politica identitară
Concluzii

CAPITOLUL 5 - CRIZA

Preambulul crizei economice din 2008
Criza economică din 2008 ca declanșator al crizei stângii
Criza democratică - declanșarea oboselei democratice
Populism și oboseală democratică
Populism de stânga
Populismul de dreapta ca substitut al stângii
Populism într-o Românie fără stânga
Concluzii

CAPITOLUL 6 - CONCLUZII FINALE

LISTA FIGURILOR ȘI TABELELOR

BIBLIOGRAFIE

Surse online

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

REZUMAT

Valurile populiste de la începutul anilor 2010 au luat în mare parte prin surprindere experții politici. Șocul pe care populismul a reușit să-l insuflă în sistemele democratice contemporane a provocat valuri atât în spațiul ideologic, cât și în cel geografic. Până în prezent, populismul reprezintă încă o provocare existențială pentru democrațiile liberale care s-au consolidat în ultimii 70 de ani, de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Rezultatele surprinzătoare ale Brexit-ului și ale alegerii lui Donald Trump sunt, probabil, punctele principale ale modului în care populismul a reușit să ia prin surprindere peisajul politic de masă. Odată cu căderea comunismului, democrațiile liberale occidentale deveniseră atât de complăcute, încât chiar și după ce au luat măsuri severe de austeritate pentru a atenua consecințele crizei financiare din 2008, nu au putut anticipa pe deplin efectele socio-economice pe care aceste măsuri le-ar avea asupra cetățenilor lor. Populismul călca pe pământ fertil.

Cu toate acestea, condițiile nu erau încă suficiente pentru a pregăti peisajul politic pentru reapariția populismului în prima jumătate a anilor 2010 . A fost, de fapt, un alt factor care a dus la succesul electoral al populismului. Vorbim despre criza Stângii.

Un vast corp teoretic de studii discută schimbările pe care Stânga le-a suferit în ultimii 30 de ani. Unii vorbesc despre declinul Stângii, unii despre transformările ideologice interne, iar alții susțin că Stânga este în criză. Acest studiu susține că toate cele trei abordări sunt corecte și că fac parte dintr-un proces istoric care a început odată cu căderea comunismului.

Când vorbim despre criza stângii, este esențial să legăm discuția cu succesul electoral al partidelor de stânga? Deși poate fi cu siguranță util să vedem ce fel de sprijin politic pot aduna ideile de stânga în societate, nu este o condiție definitorie pentru a determina dacă stânga se află sau nu într-o criză . Întrucât succesul electoral poate asigura un grad mai mare de influență în procesul decizional, este cu siguranță o componentă importantă pe care o vom studia pentru a măsura cât succes au avut partidele de stânga în ultimii treizeci de ani. Totuși, dat fiind faptul că, de la căderea comunismului în 1989, partidele de stânga au concurat într-un cadru hegemonic neoliberal, chiar dacă pe alocuri aceste partide au avut într-adevăr succes în ceea ce privește sprijinul electoral, ele au fost departe de a avea succes în a influența parcursul socio-economic al statelor lor.

Principala provocare a stângii este că cadrul dominant actual este, fără îndoială, neoliberal. Urmând teoria economiei mondiale capitaliste a lui Wallerstein, stânga se află de la bun

început în opoziție. Prin urmare, se află în mod constant într-o poziție în care trebuie să conteste cadrul dominant pentru a-și apăra viziunea. Provocările istorice cu care s-a confruntat stânga în ultimii 32 de ani, precum sfârșitul Războiului Rece sau criza economică din 2008, ilustrează această poziție defensivă.

Teza generală a studiului este că transformarea post-comunistă a stângii a dus la propria sa criză . Teza se bazează pe corelarea unui proces istoric în trei etape de declin, transformare și criză, pentru a sublinia cauzalitățile dintre procesul de transformare și starea de criză în care se află stânga. Deoarece procesul de transformare nu vine pe cont propriu, necesită fie un declanșator extern, fie intern, sau ambele. În cazul stângii, deși acest proces de transformare a început să se manifeste încet înainte de 1989, sfârșitul Războiului Rece și căderea regimurilor comuniste est-europene au reprezentat catalizatorul care a dus la transformarea fundamentală a stângii. Apariția populismului pe scena politică și în acest studiu este crucială în definirea crizei stângii. Ca atare, am urmat două ipoteze subordonate care ajută la explicarea tezei:

- 1. Populismul de dreapta își preface preocuparea pentru emancipare, dându-i o similitudine ideologică cu stânga;*
- 2. Populismul de dreapta a absorbit o parte consistentă a sprijinului electoral al stângii, care a devenit înstrăinat de compromisul „Celei de-a treia cale”.*

Demersul teoretic va începe prin definirea unora dintre piesele critice utilizate pe parcursul acestui studiu. Primul pas este să clarificăm ce înseamnă unele dintre conceptele fundamentale ale acestei cercetări. Primul pas va fi să privim ideologia pentru a putea ulterior să contextualizăm discuția în cadrul hegemoniei neoliberale. Studiul va discuta despre modul în care s-a dezvoltat rolul statului ca instrument de reproducere a relațiilor de producție. Al doilea pas este să răspundem la întrebarea: ce este stânga? Argumentul este că înțelegerea clivajului stânga-dreapta ca tradiție versus emancipare dezvăluie mai bine natura ideologiei decât libertatea versus egalitate. Întrucât libertatea și egalitatea pot fi foarte tulburi și uneori chiar trans-ideologice prin apariția atât în politicile de stânga, cât și în cele de dreapta, o abordare mai precisă pentru diferențierea esenței atât a stângii, cât și a dreptei este distincția dintre tradiție și emancipare.

Dacă privim ideologiile ca instrumente care ajută indivizii să dea un sens lumii din jurul lor, așa cum susține Terry Eagleton, putem vedea meritele dihotomiei tradiție vs. emancipare, deoarece nu se suprapun la fel de clar precum dihotomia libertate vs. egalitate. Daniel Fitzpatrick definește tradiția ca „cristalizări ale trecutului care rămân în prezent” și sunt atât materiale, cât și ideatice. Desigur, în contextul nostru, ne vom uita la natura ideatică și la modul în care ideile tradiționale au contribuit la modelarea spectrului de dreapta al ideologiei.

Emanciparea, pe de altă parte, așa cum spune Ernesto Laclau, reprezintă o „discontinuitate radicală” între ea și ordinea socială care a precedat-o.

Acest studiu definește stânga ca un ansamblu de ideologii care împărtășesc principiul fundamental al emancipării ca ghid al viziunii lor despre societate. Cu toate acestea, aceste ideologii variază în ceea ce privește profunzimea emancipării necesare pentru a îmbunătăți societatea în ansamblu. „Dreapta”, în schimb, este reprezentată de ansamblul ideologiilor care folosesc tradiția drept cadru de înțelegere a lumii. Ambele seturi conțin diferite grade ale caracteristicii lor dominante, cu grade mai pronunțate ale acestor caracteristici reprezentând spectrele de „stânga radicală” și „extrema dreaptă”.

A doua etapă a teoretizării este contextualizarea dihotomiei tradiție vs. emancipare în contextul hegemoniei neoliberale. „Capitalismul” este definit ca sistemul economic bazat pe proprietatea privată a mijloacelor de producție, iar „neoliberalismul” ca o ideologie care pledează pentru virtuțile economiei de piață liberă. Pentru a încadra distincția dintre tradiție și emancipare, studiul folosește teoria economiei mondiale capitaliste a lui Wallerstein, care descrie tabloul forțelor economice care structurează lumea contemporană. Relația dintre centru și periferie, cu tendința de bază de centralizare a resurselor prin modul în care sunt structurate relațiile economice, este fundamentală pentru înțelegerea următorului punct: statele sunt instrumente de reproducere a relațiilor de producție.

Aceasta înseamnă că statele au devenit intrinsec conectate cu caracterul hegemonic al neoliberalismului pentru a permite în continuare forțelor capitalismului să se manifeste. Sub hegemonia neoliberală, a devenit din ce în ce mai greu să distingem ideologiile unele de altele, deoarece toate tind să împrumute idei din ideologia hegemonică. Această stare a materiei a apărut între sfârșitul anilor șaptezeci și începutul anilor optzeci și s-a consolidat după căderea comunismului în 1989. Ideea de „sfârșit al istoriei”, care a fost atât de răspândită în prima jumătate a deceniului nouăzeci, susține acest fapt.

Ultima parte a capitolului teoretic va aborda subiectul populismului. Întrucât populismul a devenit răspândit după criza economică globală din 2008, el reprezintă o ieșire la suprafață a tensiunilor care s-au intensificat între democrație și neoliberalism. Cuplarea normativă dintre democrație și neoliberalism care a încadrat prăbușirea comunismului și sfârșitul Războiului Rece este un proces care se întinde pe mai multe decenii. Momentul din 1989 nu a făcut decât să consolideze legătura dintre cele două și să condamne astfel democrația să sufere orice critică care este adusă neoliberalismului. Aici, populismul se conturează pe fundalul oboselii democratice care a apărut în Europa la sfârșitul anilor nouăzeci și începutul secolului XXI și înflorește după criza economică din 2008. Aceasta nu înseamnă că populismul nu a fost o problemă înainte de 2008; oboseala democratică a deschis deja scena discursului populist.

Mai degrabă, 2008 a reprezentat o criză de legitimitate pentru sistem, atât din punct de vedere democratic, cât și neoliberal.

În a doua parte a acestui studiu, ne vom uita la evenimentele contemporane care au modelat criza în care se află astăzi stânga. Scopul este de a descrie un proces global în trei etape care poate fi defalcat după cum urmează: prima etapă este declinul stângii, care a început la sfârșitul anilor 1980 și a fost din nou accelerat de căderea comunismului în 1989; a doua etapă este perioada de transformare, delimitată de anii 1994 până în 2008, când stânga a încercat cu disperare să se reinventeze pe linii mai moderate pentru a-și stabiliza atractivitatea electorală în declin; a treia și ultima etapă este criza de identitate care a fost declanșată de criza economică globală din 2008 și durează aproape un deceniu.

În consecință, această parte a studiului este împărțită în capitole care permit o teoretizare și o analiză mai profundă a fiecărui pas al procesului.

Capitolul trei se va ocupa de declinul stângii. Chiar dacă Războiul Rece era încă în plină desfășurare și prăbușirea Uniunii Sovietice era încă un eveniment de neimaginat, hegemonia neoliberală începea deja să se manifeste. Relațiile economice formate între statele aflate sub sfera de influență liberal-democrată au hiperaccelerat procesul de creștere care a pus Occidentul atât de departe în fața Estului.

După ce am descris contextul ideologic al anilor optzeci, ne vom uita la ce a însemnat „momentul” din 1989 pentru fosta Europă comunistă și pentru Europa democratică. Acest pas este esențial deoarece coincide și cu începutul oboselei democratice. Oboseala democratică se instalase deja în Europa de Vest. Cu toate acestea, Europei de Est a fost nevoie de aproximativ zece ani de tranziție pentru a ajunge la același punct în care se afla deja restul Europei, pur și simplu pentru că a trecut printr-o democratizare post-comunistă și aceste instituții democratice erau relativ noi.

Pentru a evalua dacă stânga a fost sau nu în declin de la căderea comunismului, ne vom uita la trei elemente: diferitele ideologii de stânga înseși, partidele politice de stânga care au existat în toată Europa și două evenimente critice care au avut un impact semnificativ asupra activității acelor partide în ultimii 30 de ani. Ne vom uita la ultimii 30 de ani de când există deja un amplu studiu și dezbateri asupra identității și rolului stângii după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. În primul rând, însă, studiul va rezuma pe scurt aceste discuții și le va integra în argument pentru a crea un context mai larg pentru înțelegerea ideii de stânga în „criză”.

Vom diferenția între două categorii principale de ideologii de stânga: moderată și radicală. Prin „radical”, Luke March și Cass Mudde înțeleg un angajament față de schimbarea sistemică fundamentală a sistemului în care există actorul radical (dimensiunea emancipatorie). Dimensiunea moderată constă în principal din partide de centru-stânga care

au stabilit „a treia cale” social-democrată. Dimensiunea radicală cuprinde diverse tipuri, cum ar fi comuniștii, socialiștii democrați, socialiștii populari și verzii. Aceasta va ilustra imaginea stângii în Europa la începutul anilor nouăzeci și va înțelege cum arăta procesul de transformare la început. În această parte, vom îmbina modelele de clasificare ale lui March și Mudde cu cele ale lui Ishiyama și Bozoki pentru a crea un singur model de taxonomie unificată care acoperă diferitele forme și dimensiuni pe care stânga le-a luat după 1989. Desigur, această taxonomie este mai fluidă în timp de când apar mai multe partide și mișcări în funcție de orice context dat, iar modelul se va adapta acestor evenimente pentru a le cuprinde în mod corespunzător și cu acuratețe.

Discuția despre fiecare ideologie specifică de stânga va avea loc atât la nivel teoretic, cât și istoric. Prin urmare, este vital mai întâi să identificăm specificul diferitelor ideologii de stânga pentru a înțelege abordarea acestora față de diferitele provocări care le sunt prezentate. Acest pas este, de asemenea, critic, deoarece ne va ajuta să evidențiem unele dintre tensiunile interne prezente în stânga care au dus la declinul acesteia.

Următorul capitol abordează a treia și ultima parte a procesului de criză. Pentru a fi mai concret, nu ne referim la faptul că criza de identitate a stângii a fost un rezultat direct al crizei economice din 2008; în schimb, a fost înlocuit de populism (atât de dreapta, cât și de stânga) în ceea ce privește reprezentarea drepturilor cetățenilor pe probleme economice. Cu alte cuvinte, ascensiunea populismului a pus stânga într-o criză de identitate facilitată de criza economică.

Pentru a vorbi despre modul în care s-a manifestat criza în termeni de răspuns democratic și economic, vom analiza mai întâi evenimentele care au condus la aceasta. Europa se afla într-un moment de convergență economică și democratică. Aceasta a fost calea stabilită de fondatorii proiectului European și a fost o linie care a fost respectată cu strictețe. Integrarea economică a însemnat, în primul rând, facilitarea intrării investițiilor străine directe (ISD) în fostele țări comuniste pentru a injecta capital în economiile respective pentru a deveni competitive pe piața liberă. Acest lucru trebuia să ajute economia prin asigurarea unui flux de know-how economic în ceea ce privește managementul și capitalul, care ar crea locuri de muncă și ar ajuta la alimentarea economiei. Problema era că capitala locală era deja în dezavantaj din punctul de vedere al competitivității față de capitalul străin din Occident. Dependența excesivă de ISD pentru a asigura tranziția cât mai rapidă și fără întreruperi posibil a creat o dependență a acestor țări de investițiile străine. Pentru a fi cât mai atractive și a concura cu celelalte țări foste comuniste, statele au trebuit să renunțe încet la instituțiile lor de asistență socială. Flexibilizarea forței de muncă a fost un astfel de instrument. Instituțiile sociale care au ajutat la asigurarea mijloacelor de trai ale oamenilor au fost îndepărtate sub pretextul flexibilității muncii. Acest lucru a avut efecte devastatoare odată ce criza a lovit.

După ce am descris efectele crizei economice asupra modului în care oamenii percep instituțiile democratice și am ilustrat criza de legitimitate, vom analiza în continuare relația dintre democrația liberală și populism și vom arăta cum ascensiunea populismului în contextul post-2008 a fost naturală. Tensiunea tot mai mare dintre electorat și reprezentanții acestora, lipsa de feedback din partea instituțiilor alese democratic, sentimentele tot mai profunde de alienare partea electoratului față de partidele politice și cartelizarea politicii de partid, sisteme de partide care favorizează doi mari actori care alternează la guvernare și uneori chiar colaborează precum și condițiile dificile de intrare pentru noii concurenți politici, toate acestea au deschis calea unui sistem care funcționează fără nicio contribuție cetățenească în afară de alegeri.

În acest context încetșat, populismul de dreapta apare încet, dar sigur, pentru a prelua conducerea în critica instituțională. În cele din urmă, vom ilustra și compara rezultatele electorale și puterea politică relativă a stângii în contextul post-2008 cu rezultatele mișcărilor populiste emergente care au măturat în toată Europa.

În ultima parte, ne uităm la dezvoltarea politică post-comunistă a României pentru a ilustra condițiile precare pentru dezvoltarea partidelor de stânga și cât de inevitabilă a fost ascensiunea partidului populist de dreapta AUR. Astfel, am subliniat rolul important pe care actori cheie l-au jucat în politica românească și modul în care au integrat discursul populist încă din anii '90.

În ciuda faptului că nu este singurul caz de populism mainstream, România servește ca un exemplu al modului în care condițiile endemice de precaritate pot duce la integrarea populismului în politica mainstream la periferia economiei globale, ceea ce îngreunează și mai mult partidele de stânga și politici pentru a-și găsi drumul către guvernare, într-un mediu socio-politic din ce în ce mai ostil.

REFERINȚE

- Ban, C. (2016). *Ruling Ideas: How Global Neoliberalism Goes Local*. Oxford: Oxford University Press
- Bobbio, N. (1996). *Left and Right: The Significance of a Political Distinction*. Chicago: Chicago University Press
- Bozoki, A. & Ishiyama, J. (2002). *The Communist Successor parties of Central and Eastern Europe*. New York: M.E. Sharpe
- Della Porta, D. (2017). *Late Neoliberalism and its Discontents*. London: Palgrave Macmillan
- Fagerholm, A. (2016). Ideology: A proposal for a conceptual typology. In *Social Science Information*, Vol. 55(2), pp. 137–160
- Giddens, A. (1998). *The Third Way*. Cambridge: Polity Press
- Krastev, I. (2014). Democracy and dissatisfaction. In *1989 as a Political World Event*. Ed. Rupnik, J. London: Routledge. pp. 45-55
- Laclau, E. (2000). Identity and Hegemony. In *Contingency, Hegemony, Universality*. Eds. Butler, J. Laclau, E. & Zizek, S. London: Verso
- March, L. (2020). The Party of European Socialists and its Problems. In *Europe and the Left: Resisting the Populist Tide*. London: Palgrave Macmillan, pp. 93-122
- Mișcoiu, S. (2010). Introducere. In *Partide și personalități populiste în România postcomunistă*. Eds. Mișcoiu, S. & Gherghina, S. Iași: Institutul European
- Mudde, C. (2017). Populism: An Ideational Approach. In *The Oxford Handbook of Populism*. Eds. Kaltwasser, C. R. et al. Oxford: Oxford University Press
- Rupnik, J. (2014). The world after 1989 and the exhaustion of three cycles. In *1989 as a Political World Event*. Ed. Rupnik, J. London: Routledge. pp. 7-24
- Shafir, M. (2013). Neo-Populism in the Post-Communist Zodiac. In *Contemporary Populism – A controversial concept and its diverse forms*. Eds. Mișcoiu, S. Soare, S. & Gherghina, S. Iași: Institutul European
- Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis: An Introduction*. London: Duke University Press